УДК 343.236.3

Крайник Г. С.
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін та адміністративного права Харківського університету, кандидат юридичних наук

ЩОДО СТАДІЙ УМИСНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Анотація: стаття присвячена стадіям умисного кримінального правопорушення: їх визначенню, видам, значенню для кримінальної відповідальності та перспективам удосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність щодо стадій умисного кримінального правопорушення.

Ключові слова: стадії кримінального правопорушення, готування до кримінального правопорушення, замах на кримінальне правопорушення, закінчене кримінальне правопорушення.

Аннотация. Статья посвящена стадиям умышленного уголовного правонарушения: их определению, видам, значению для уголовной ответственности и перспективам совершенствования законодательства Украины об уголовной ответственностиотносительностадий умышленного уголовного правонарушения.

Ключевые слова: стадии уголовного правонарушения, приготовления к уголовному правонарушению, покушение на уголовное правонарушение, оконченое уголовное правонарушение.

Abstract. The article is devoted to the stages of an intentional criminal offense: their definition, types, significance for criminal

liability and prospects for improvingof the legislation of Ukraine on criminal liability.

Key words: stages of a criminal offense, preparation for a criminal offense, attempt to commit a criminal offense, completed criminal offense.

Постановка проблеми. Певна складність кваліфікації незакінчених кримінальних правопорушень полягає у тому, що одні й ті самі діяння можуть бути як готуванням до кримінального правопорушення, так і замахом, або й закінченим правопорушенням. Наприклад, незаконне проникнення до житла іншої людини можна розглядати як готування до умисного вбивства (ч. 1 ст. 14, ч. 1 ст. 115 КК України) або замах на крадіжку (ч. 3 ст. 15, ч. 3 ст. 185 КК України), або як закінчене кримінальне правопорушення (ст. 162 КК України «Порушення недоторканості житла»).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стадії умисного кримінального правопорушення досліджували М.Д. Дурманов, І.З. Каплун, І.Ю. Вакула, А.В. Горностай, Ю.В. Гродецький, М.Д. Дякур, Н.В. Маслак, В.П. Тихий, П.Л. Фріс [1-7] та інші науковці.

І.Ю. Вакула пропонує визначати стадії кримінального правопорушення як умисні суспільно небезпечні діяння (готування, замах, закінчене кримінальне правопорушення), які розмежовуються між собою чіткими критеріями та характеризуються особливостями кримінальної відповідальності [3, с. 152]. Зайвою видається вказівка на необхідність згадки про їх розмежування у визначенні «які розмежовуються між собою чіткими критеріями», оскільки очевидно, що ці діяння чимось відрізняються. Водночас позитивними моментами вказаного визначення є вказівка на умисну форму вини та наведення переліку стадій кримінального правопорушення.

По-іншому визначає стадії кримінального правопорушення В.П. Тихий – як передбачені Кримінальним кодексом України суспільно небезпечні етапи його вчинення, які істотно різняться між собою ступенем реалізації наміру, тобто характером діяння (дії або бездіяльності) та моментом його

закінчення (припинення), а тим самим і ступенем тяжкості вчиненого особою діяння [4, с. 200]. Перевагою цього визначення є тлумачення стадій як певних етапів та часткове пояснення відмінностей між стадіями. При цьому ступінь реалізації наміру – не те саме, що характер діяння та момент його закінчення. Також не завжди ступінь реалізації наміру істотно впливає на ступінь тяжкості діяння. Наприклад, готування до умисного вбивства може мати наслідком більш суворе покарання, ніж закінчена крадіжка.

Стадії кримінального правопорушення М.О. Фролов пояснює як етапи здійснення навмисного кримінального правопорушення, які істотно різняться між собою ступенем реалізації умислу [5, с. 48]. Помилковою є вказівка на «навмисне» кримінальне правопорушення, оскільки у КК України є умисні (ст. 24) або необережні (ст. 25) кримінальні правопорушення, а «навмисні» – відсутні.

Метою статті є аналіз стадій умисного кримінального правопорушення: їх визначення, види, значення для кримінальної відповідальності.

Виклад основного матеріалу. Види стадій умисного кримінального правопорушення:

1. Незакінчене кримінальне правопорушення (ч. 2 ст. 13 КК України):

А) готування до кримінального правопорушення (ст. 14 КК);

Б) замах на кримінальне правопорушення (ст. 15 КК).

2. Закінчене кримінальне правопорушення (ч. 1 ст. 13 КК України).

Замах на кримінальне правопорушення за *ступенем завершеності* поділяється на 2 види:

1) закінчений замах (ч. 2 ст. 15 КК України);

2) незакінчений замах (ч. 3 ст. 15 КК України).

За формою діяння замах згідно КК України: замах вчинений шляхом вчинення діяння як у формі дії, так і бездіяльності (ч. 1 ст. 15); закінчений або незакінчений замах – лише діяння у формі дії (ч. 2 та ч. 3 ст. 15).На цей законодавчий недолік звертає увагу А.В. Горностай [6, с. 47-48].

За формою вини готування та замах вчинюються з однаковою виною – прямим умислом (ч. 2 ст. 24 КК України). За формою винизакінчене кримінальне правопорушення може бути як умисне, так і необережне (ст. 24 та 25 КК України).

За ступенем тяжкості, видом та розміром покарання – готування до кримінального проступку або замах на кримінальний проступок; готування до нетяжкого злочину, тяжкого або особливо тяжкого злочину; замах на нетяжкий, тяжкий або особливо тяжкий злочин (ст. 12 КК України). Закінчені кримінальні правопорушення за цим критерієм: закінчений кримінальний проступок; закінчений нетяжкий злочин, тяжкий злочин або особливо тяжкий злочин (ст. 12 КК України).

Залежно від того, чи залежало готування від волі особи: 1) готування, що не залежало від волі особи (таке готування Н.В. Маслак називає «готування припинене»); 2) готування, що залежало від волі особи (таке готування Н.В. Маслак називає «готування добровільно залишене») [7, с. 62].

Залежно від чого запланований результат не застав: придатний та непридатний замах. М.Д. Дякур у 2009 р. запропонуваладоповнити КК Українучастиною 4 ст. 15, в такійредакції:«Замах на вчиненнязлочину є непридатним, якщозлочинний результат не настаєвнаслідокпомилки особи в об'єкті (предметі) посяганнячизасобахвчиненнязлочину» [8].

Залежно від того, чи залежав замах від волі особи: 1) замах, що залежав від волі особи;2) замах, що не залежав від волі особи.

Розглянемо ознаки стадій умисного кримінального правопорушення.

Стадія готування до кримінального правопорушення: а) ще не розпочалося виконання об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення; б) лише створюються умови для доведення цього правопорушення до кінця; в) наявна вина – прямий умисел; г) при готуванні виділяють найближчу та кінцеву мету.

Згідно ч. 1 ст. 14 КК України, готування до кримінального правопорушення – це «підшукування або пристосування засобів

чи знарядь, підшукування співучасників або змова на вчинення кримінального правопорушення, усунення перешкод, а також інше умисне створення умов для вчинення кримінального правопорушення».

Стадія замахудо кримінального правопорушення: 1) вже розпочалося виконання об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення; 2) кримінальне правопорушення не доведене до кінця з причин, що не залежали від волі особи; 3) наявна вина – прямий умисел; 4) найближча мета при замаху вже досягнута, а кінцева – ні.

Замахом на кримінальне правопорушення (ч. 1 ст. 15 КК) є вчинення особою з прямим умислом діяння (дії або бездіяльності), безпосередньо спрямованого на вчинення кримінального правопорушення, передбаченого відповідною статтею Особливоїчастиницього Кодексу, якщо при цьомукримінальнеправопорушення не було доведено до кінця з причин, що не залежаливідїїволі.

Стадія закінченого кримінального правопорушення– є усі ознаки кримінального правопорушення, передбаченого Особливою частиною КК України.

Також важливим є *значення* стадій умисного кримінального правопорушення.

1. Для правильної кваліфікації. Відповідно до ст. 16 КК України, «Кримінальна відповідальність за готування до кримінального правопорушення і замах на кримінальне правопорушення настає за статтею 14 або 15 і за тією статтею Особливої частини цього Кодексу, яка передбачає відповідальність за закінчене кримінальне правопорушення». Наприклад, ч. 1 ст. 14, ч. 1 ст. 115 КК або ч. 2 ст. 15, ч. 3 ст. 185 КК.

2. Для призначення належного покарання. За вчинення готування до злочину строк або розмір покарання не може перевищувати половини максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини цього Кодексу (ч. 2 ст. 68 КК України).

За вчинення замаху на кримінальне правопорушення строк або розмір покарання не може перевищувати двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини цього Кодексу (ч.3 ст. 68 КК України). Наприклад, за ч. 3 ст. 185 максимальне покарання за замах – 4 роки позбавлення волі, оскільки максимально передбачене там покарання – 6 років позбавлення волі.

3. Для вирішення питання про покарання у виді довічного позбавлення волі. Хоча це значення тісно пов'язане з попереднім, його слід розглядати окремо, оскільки тут йдеться про один вид покарання, а у попередньому значенні – про інші 11 видів покарань. Довічне позбавленняволі за вчинення готування до злочину та вчинення замаху на злочин не застосовується, крім випадків вчинення злочинів проти основ національної безпеки України, передбачених у статтях 109-1141, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, передбачених у статтях 437-439, частині (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14 першій статті 442 та статті 443 цього Кодексу).

4. Для вирішення питання про кримінальну відповідальність. Готування до кримінального проступку або злочину, за який статтею Особливої частини (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14) цього Кодексу передбачене покарання у виді позбавленняволі на строк до двох років або інше, більш м'яке покарання, не тягне за собою кримінальної відповідальності (ч. 2 ст. 14 КК України).

Значення готування, що не залежало від волі особи (таке готування Н.В. Маслак називає «готування припинене») – настає кримінальна відповідальність (з урахуванням винятків, передбачених ч. 2 ст. 11 та ч. 2 ст. 14 КК Україні) [7, с. 62].

Значення готування, що залежало від волі особи (таке готування Н.В. Маслак називає «готування добровільно залишене») – відбувається звільнення від кримінальної відповідальності, якщо фактично вчинене нею діяння містить склад іншого кримінального правопорушення [7, с. 62].

Особа, яка добровільно відмовилася від доведення кримінального правопорушення до кінця, підлягає кримінальній

відповідальності лише в тому разі, якщо фактично вчинене нею діяння містить склад іншого кримінального правопорушення (ч. 2 ст. 17 КК України).

Готування до кримінального правопорушення у Загальній частині КК України можна поділити на такі види, перелік яких *не є вичерпним*:

1) підшукування засобів чи знарядь – будь-які дії, спрямовані на придбання засобів чи знарядь вчинення кримінального правопорушення [9, с. 169];

2) пристосування засобів чи знарядь – це приведенняїх у такий стан, який зробив би можливим чи полегшив би їх використання в процесі вчинення кримінального правопорушення [7, с. 37];

3) підшукування співучасників – дії із залучення до вчинення кримінального правопорушення інших співучасників: організатора, виконавця, підбурювача або пособника [7, с. 37]. Вважаю, що сюди належать відповідні дії, окрім змови на вчинення кримінального правопорушення, оскільки це окремий вид готування;

4) змова на вчинення кримінального правопорушення – домовленість двох або більше суб'єктів кримінального правопорушення про спільне його вчинення [7, с. 38];

5) усунення перешкод – усунення можливих чи дійсних перепон вчиненню кримінального правопорушення [7, с. 40]. На мою думку, більш вдало – не «усунення», а «ліквідація» для пояснення терміну «усунення», тобто усунення перешкод – це ліквідація можливих чи дійсних перепон вчиненню кримінального правопорушення;

6) інше умисне створення умов для вчинення кримінального правопорушення – різноманітні дії із підготовки такого вчинення [7, с. 40], наприклад, розробка плану, влаштування засідки тощо.

Шляхи удосконалення ст. 15 КК України. З метою недопущення різноманітного правозастосування, слід визначити однакові форми діяння, з якими може бути вчинено замах згідно ст. 15 КК України:

Ч. 1 ст. 15 – без змін;

у ч. 2 ст. 15 – змінити «усі дії» на «усі діяння»;

У ч. 3 ст. 15 – змінити «усіх дій» на «усіх діянь».

На існуючий законодавчий недолік звертає увагу також А.В. Горностай [6, с. 47–48].

Згідно зі ст. 17 КК *добровільною відмовою* є остаточне припинення особою за своєю волею готування до кримінального правопорушення або замаху на кримінальне правопорушення, якщо при цьому вона усвідомлювала можливість доведення кримінального правопорушення до кінця.

Ознаки добровільної відмови:

1. Суб'єктивні: 1) добровільне (за своєю волею) припинення готування або замаху на кримінальне правопорушення; 2) наявність усвідомлення можливості доведення кримінального правопорушення до кінця;

2. Об'єктивні: 1) остаточність добровільної відмови; 2) фактичне й дійсне припинення кримінального правопорушення; 3) відмова довести кримінальне правопорушення до кінця; 4) відвернення суспільно небезпечних наслідків; 5) переривання кримінального правопорушення; 6) не доведення кримінального правопорушення; 7) своєчасність добровільної відмови; 8) припинення кримінального правопорушення особою, у процесі вчинення посягання, реальної можливості доведення кримінального правопорушення до кінця [10, с. 152].

Правовий наслідок добровільної відмови – виключення кримінальної відповідальності[4, с. 222].

Добровільна відмова можлива на таких стадіях вчинення незакінченого кримінального правопорушення:

- *завжди* на стадії готування до кримінального правопорушення;

- *завжди* на стадії незакінченого замаху на кримінальне правопорушення;

- *на стадії закінченого замаху* на кримінальне правопорушення добровільна відмова можлива лише у одному випадку, - коли між діянням і настанням можливих суспільно небезпечних наслідків існує певний проміжок часу, протягом якого особа контролює розвиток причинового зв'язку [4, с. 221, 222]. Наприклад, замах на вбивство шляхом отруєння людини,

коли до моменту настання смерті винна особа може дати потерпілому протиотруту, запобігши настанню смерті потерпілого

Добровільна відмова відповідно до ст. 17 КК України неможлива на стадії закінченого кримінального правопорушення. У цьому випадку дії особи, спрямовані на зменшення шкоди або відновлення порушеного права слід визнавати дійовим каяттям.

Висновки. Стадії умисного кримінального правопорушення – передбачені Кримінальним кодексом України суспільно небезпечні етапи його вчинення, які істотно різняться між собою ступенем реалізації умислу, характером діяння (дії або бездіяльності) та моментом його закінчення або припинення.

Види стадій умисного кримінального правопорушення (згідно КК):

1. Незакінчене кримінальне правопорушення (ч. 2 ст. 13 КК України):

а) готування до кримінального правопорушення (згідно ст. 14 КК є шість видів готування, перелік невичерпний);

б) замах на кримінальне правопорушення (згідно ст. 15 КК є два види замаху, перелік вичерпний).

2. Закінчене кримінальне правопорушення (ч. 1 ст. 13 КК України).

Можна виокремити інші критерії класифікації стадій умисного кримінального правопорушення (що випливають з КК): за формою діяння; за формою вини; за ступенем тяжкості, видом та розміром покарання тощо.

Значення стадій умисного кримінального правопорушення можна розподілити на такі види. 1. Для правильної кваліфікації (ст. 14-16 КК України). 2. Для призначення належного покарання (ст. 68 КК України). 3. Для вирішення питання про покарання у виді довічного позбавлення волі. 4. Для вирішення питання про кримінальну відповідальність.

Шляхи удосконалення ст. 15 КК України. З метою недопущення різноманітного правозастосування, слід визначити однакові форми діяння, з якими може бути вчинено замах згідно ст. 15 КК України. При цьому ч. 1 ст. 15 КК пропоную залишити

без змін; у ч. 2 ст. 15 – змінити «усі дії» на «усі діяння»; У ч. 3 ст. 15 – змінити «усіх дій» на «усіх діянь».

Список використаних джерел:

1. Дурманов Н. Д. Стадии совершения преступления по срветскому уголовному праву. Москва : Госюриздат, 1955. 210 с.

2. Каплун И. З. Приготовление и покушение в советском уголовном праве : автореф. дис. … канд. юрид. наук. Москва, 1947. 16 с.

3. Вакула І. Ю. Поняття стадій вчинення злочину за кримінальним законодавством України та Республіки Польщі. *Форум права.* 2012. № 1. С. 146-152.

4. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / В. І. Борисов, В. Я. Тацій та ін. 5-те вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2015. 528 с.

5. Кримінальне право України. Загальна частина : навч. посіб. / за ред. О. М. Омельчука. Київ : Алерта ; ЦУЛ, 2010. 208 с.

6. Горностай А. В. Кримінальна відповідальність за замах на злочин. Харків : Юрайт, 2013. 232 с.

7. Маслак Н. В. Кримінальна відповідальність за готування до злочину : монографія. Харків : Право, 2010. 232 с.

8. Дякур М. Д. Замах на злочин: проблеми кримінально-правової кваліфікації та відповідальності : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2009. 18 с.

9. Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник. Київ: Атіка, 2004. 488 с.

10. Гродецький Ю. В. Об’єктивні ознаки добровільної відмови при незакінченому злочині. *Проблеми законності*. 2011. Вип. 114. С. 143-154.

Kraynik Hryhoriy S. On the stages of intentional criminal offense